

V.

Om passionsfremstillingen i Ny kirke på Bornholm

Af Mads-Bjørn Jørgensen

I Ny kirke på Bornholm, førhen Allehelgens kirke, der dateres til 1200–1250, findes på den ualmindelig svære rundpille i skibets centrum en række interessante kalkmalerier, der gengiver Kristi lidelseshistorie.

Den unggotiske billedfrise, der må være malet omkring 1300, er inddelt i tretten felter og strækker sig i et kapitælagtigt bånd, ca. 170 cm højt, rundt om ringhvælvets vederlag lige over midtpillen. Felterne er adskilte af søjler, hvis skafter er sparremalede og forbindes med spidse trekløverbuer, hvorover der er gavle kantet af rånt antydende krabber og afsluttet med korsblomster. Over hver søjle er der desuden et lille, lanterneagtigt tårn. Billedernes farver er få – hvid, gul, rød, okker, vissengrøn – og deres fremstilling meget »naiv« især i figurerne, som fuldstændig mangler konturer.

Billederne over pillens østside blev fremdraget allerede i 1891 af Jacob Kornerup, som imidlertid ikke turde tilråde deres bevaring. De fik dog lov til at stå fremme tilligemed resten, som blev fundet ved en hovedreparation af skibets indre i 1908[1]. Først i 1937 blev de virkelig restaureret af konservator Egmont Lind.

Hvis vi begynder ud for syddøren og går østenrundt pillen, har billederne følgende motiver, når man følger opregningen i »Danmarks kirker« Bornholms amt pg. 212: 1. Judaskysset. 2. Krigs-knægtene i Gethsemane have. 3. Kristus føres for Pilatus. 4. Pilatus på tronstol. 5. Tornekroningen. 6. Hudstrygningen. 7. Korsgangen. 8. Korsfæstelsen. 9. Gravlæggelsen. 10. Opstandelsen. 11. Den vantro Thomas. 12. Forklarelsen på bjerget. 13. ?. I det trettende billedfelt er der kun bevaret to figurer, der anes svagt på den hvide puds.

Går vi til det tolvte billede i fremstillingen, forklarelsen på bjerget[2], synes det ikke umiddelbart at have sin plads i passionsfremstillingen eller den rette placering i den bibelske kronologi, og det er derfor naturligt først at undersøge, hvad motivet betyder rent iconografisk og hvor det forekommer.

[1] Nationalmuseets II Afd., topografisk arkiv, Nyker s., rapport fra Mathias Bidstrup.

[2] Matt. 17,1–3. Mark. 9,1–12. Luk. 9,28–36.

Herom skriver den franske kunsthistoriker Louis Réau [3], at Forklarelsen på bjerget (La Transfiguration) ud over at forefindes hos 3 evangelister [4] også hører til i fastens liturgi. Begivenheden finder sted under Jesu liv og virke i Galilæa før passionen. Rent iconografisk henregner han motivet til det, han betegner som »forherligelsens cyklus« og mener at themaet peger frem imod himmelfarten. K. Künstle [5] giver ham ret med hensyn til motivets placering i passionsfremstillingen og føjer yderligere til, at Lazarus opvækkelser [6] ofte forekommer sammen med forklarelsen på bjerget.

Begge iconografer har altså gjort den samme iagttagelse og mistanken om at motivsammensætningen skulle skyldes en kunstnerisk vilkårlighed hos maleren synes således at være ubegrundet. Endnu engang styrkes fornemmelsen af strenghed og bundethed i middelalderens kirkekunst, og man ser hvorledes Bornholm i denne henseende var undergivet de samme regler som Italien og Frankrig, ja hele den kristne verden.

Hvad angår Künstles udtalelse om motivets placering sammen med Lazarus opvækkelser, forekommer den meget interessant, og kan måske have betydning for bestemmelsen af det trettende billedfelts indhold. Bekræftelsen herpå findes i Mackeprang's iconografiske registrant [7], der nævner, at Forklarelsen på bjerget findes afbilledet i Aal kirke i Ribe amt. Netop dette billede finder vi beskrevet i Nørlund og Lind: Danmarks romanske kalkmalerier pg. 304, hvor det fortælles, at Jacob Kornerup på kirkens sydvæg afdækkede to billeder, der forestillede henholdsvis: Jesus, der viser sig for de tre apostle, og Jesus, der opvækker enkens søn fra Nain. Det meget interessante ved denne meddelelse er, at selv om det billede, der står side om side med forklarelsen, ikke viser os Lazarus opvækkelser, så er det dog et opvækkelsesbillede. Ydermere kan det være en fortolkningsfejl, når billedet i Aal kirke angives at forestille enkens søn fra Nain og ikke Lazarus opvækkelser. Interessant er det også at billederne blev fundet helt oppe bag prædikestolen på skibets sydvæg, og at der således har været plads til en fortsat passionsfremstilling i hele skibets længde. En tilsvarende sidestilling

[3] L'iconographie de l'art chretien. Nouveau Testament, Paris 1957, pg. 574.

[4] Se note 2.

[5] Ikonographie der christlichen Kunst I-II, Freiburg im Breisgau 1926, pg. 403.

[6] Joh. ev. 11,1-45.

[7] Nationalmuseets II Afd.

af en opvækkelsesscene og Forklarelsen på bjerget findes på korets østvæg i Skibet kirke ved Vejle (ca. 1200).

Man bekræftes herved i den antagelse, at billedet af Forklarelsen hører sammen med passionsfremstillingen, og at den rimeligvis har sin plads i billedserien før selve passionen. Ligeledes har vi fået anbragt en opvækkelsesscene i motivrækken og fået den placeret som billedet efter Forklarelsen.

Fragmenterne af de to personer i det trettende billedfelt er så beskedne, at billedet ikke kan tydes, men ved den kendsgerning, at vi i den anførte motivrække sandsynligvis har en fuldstændig passions-cyklus og med middelalderens kunstneriske strenghed in mente, gøres det naturligt at antage, at det trettende billedfelt har indeholdt en opvækkelsesscene – sandsynligvis Lazarus opvækkelse – og at fremstillingen begynder med de scener, der har numrene 12 og 13 i »Danmarks kirker«.

Men harmonerer dette nu også med fastens liturgi, som Réau henviser til? Reminiscere, 2. søndag i fasten, der har fået navn efter begyndelsesordet i søndagens introitus[8], Reminiscere miseratio-num tuarum, Domine, har i den tekstrække, der bruges i den danske folkekirke, sin evangelietekst fra Matthæus kapitel 12, hvor der berettes om den kananæiske kvinde. Romerkirken derimod bruger Matthæusevangeliets 17. kapitel og bringer således Forklarelsen på bjerget ind i den sammenhæng hvori vi mødte den iconografisk. Med Lazarus opvækkelse forholder det sig på samme måde, idet man på fredagen i den fjerde uge i fasten bruger Johannesevangeliets kapitel 11 som evangelietekst og 1. Kong. 17, 17–24 til epistel. Den typologi, vi her møder i forholdet mellem 1. Kong. 17 og Johannes 11 (Elias hos enken i Zarepta og Lazarus opvækkelse) og som vi kender fra Middelalderens Biblia Pauperum-udgaver, træffes også i epistel- og evangelieteksten til torsdagen i den fjerde uge i fasten, hvor det er henholdsvis 2. Kong. 4,25–38 (Elisa og den rige kvinde i Sjunem) og Lukas 7,11–16 (Enkens søn fra Nain), der læses[9].

Netop ved at fremstille forklarelsen på bjerget og en opvækkelsesscene før passionen, har man vist både Kristi undergående liv og virke på jorden – det Réau kalder forherligelsen – og peget frem mod opstandelsen, der ligger efter passionen, men virker før.

[8] Salme 25,6 i Vulgata. Danske oversættelse af 16. december 1931 salme 24,6.

[9] Catéchisme liturgique par Dom Camille Leduc. Tours 1920. pg. 202–206.